

Digitálna nerovnosť v kontexte hypermodernej spoločnosti (Problémy digitálneho vylúčenia zdravotne postihnutých)

Branislav Frk

Abstrakt: Príspevok sa venuje problematike sociálneho vylúčenia a súvislostiam s digitálnou nerovnosťou v kontexte informačnej spoločnosti. Pozornosť je venovaná najmä možnostiam využitia informačných technológií pri znižovaní sociálnej vylúčenosti jednotlivých marginalizovaných skupín obyvateľstva, predovšetkým so zdravotným postihnutím.

Kľúčové slová: sociálne vylúčenie, digitálna nerovnosť, informačné technológie, informačná spoločnosť, e-learning, virtuálne sociálne siete

Abstract: The study discusses of social exclusion and digital divide (gap) in context of the information based society. Attention is given to possibilities of using information technology to reduce social exclusion of marginalized groups, specially for people with disabilities.

Keywords: social exclusion, digital divide (gap), IT, information based society, e-learning, social network services

V našom geopolitickom priestore vnímame sociálnu inklúziu mimoriadne intenzívne v kontexte Európskej únie. Problematika sociálnej inklúzie sa v priestore Európskej únie postupne dostávala do popredia, spolu s ďalšími sociálnymi cieľmi európskeho spoločenstva. Výraznejšie sa však táto téma presadila v európskych štruktúrach až po roku 2001. Ako uvádzajú Ducan Gallie a Serge Paugam (2001, s. 12): "za najvážnejší dôvod, prečo je potrebné koncipovať koherentnú politiku sociálnej inklúzie, sa považuje skutočnosť, že skúsenosť chudoby a sociálneho vylúčenia je silno spojená s negatívnymi postojmi k spoločnosti a s väčšou nespokojnosťou s demokraciou."

Čo je samozrejme súčasne aj jednou z obáv Európskej únie, zvýraznenou aj faktom pomerne veľkorysého prijatia nových členských krajín, kde práve sociálna vylúčenosť dosahuje u

niektorých skupín obyvateľstva výraznú mieru. (V4, Bulharsko, Rumunsko) a hlavne aktuálne problémy západnej Európy s prisťahovalcami a nelegálnymi migrantami.

Opodstatnené obavy Európskej únie plynúce zo sociálnej inklúzie, možno odvodiť z predpokladu, že vplyv sociálneho vylúčenia a skúsenosť s viacnásobnou depriváciou sa môžu prejavovať v nerešpektovaní sociálnych noriem, či v zastávaní postojov, ktoré nie sú v súlade so spoločenským záujmom.

Túto obavu a zároveň vnímanie intenzívnej potreby pomoci vylúčeným, interpretovali Daniel Gerbery, Sylvia Porubánová a Kvetoslava Repková (2005, s.2), nasledovne: “pojmový pár sociálna exklúzia/sociálna inklúzia tak v politickej rovine môže implikovať holistickú predstavu spoločnosti, v ktorej je sociálna súdržnosť podkopávaná polarizáciou nerovností. Táto durkheimovská reinterpretácia problematiky chudoby a sociálneho vylúčenia je v súčasnosti charakteristická pre sociálnu agendu EÚ.”

Problému vnímania pojmu sociálna inklúzia/exklúzia sa venujú aj G. Amitsisa, J. Berghmana, A. Hemerjicka et al., (2003), ktorí sa zaoberali hľadaním optimálneho prístupu pri zosúladení sociálnych nerovností a európskeho sociálneho modelu, dospeli k názoru, že pri sociálnej inklúzii možno rozlíšiť dva interpretačné modely, z ktorých jeden sa zameriava viac na otázky sociálno-politickej teórie, druhý na sociálno-politické súvislosti:

Prvý model podľa uvedených autorov sa vzťahuje k teórii sociálnej politiky a k potrebe prekonať hranice medzi otázkami chudoby a boja proti chudobe. Tento model chápe pojem sociálnej inklúzie ako protiklad voči pojmu sociálne vylúčenie. Oba pojmy využívajú na popis sociálneho rozdelenia v západných spoločnostiach. Aplikácia pojmu sociálna inklúzia je tu vyvolaná novými potrebami a podmienkami v oblasti sociálnej politiky, umožňuje lepší popis aktuálnej situácie a zabezpečenie vhodných nástrojov pre relevantné politiky.

Druhý interpretačný model sa k pojmu sociálna inklúzia (a sociálne vylúčenie) stavia kriticky. Nespochybňuje sa síce prínos tohto pojmu pre sociálny výskum, ale zameriava sa predovšetkým na jeho sociálno-politické implikácie na národnej i európskej úrovni. Naproti tomu Daniel Gerbery (2005, s.3) však upozorňuje: “že takýmto prístupom k sociálnou inklúzii sa kladie príliš veľký dôraz na abstraktné sociálne procesy, čím sa znižuje význam “klasického” uvažovania o chudobe. Navyše, diskusie o sociálnej inklúzii sú zamerané na kvalitatívne štandardy a ciele európskych sociálnych štátov, čo ich izoluje od kvantitatívnych cieľov redukcie chudoby prostredníctvom uplatňovania schém zabezpečenia minimálneho príjmu a prostredníctvom

určenia oficiálnej hranice chudoby. “

Diskusia o sociálnej inklúzii/exklúziu okrem prezentovaných názorov má podľa nášho názoru aj ďalší problém, a to časté zužovanie problematiky sociálnej inklúzie iba na problém chudoby, a s tým súvisiace opomínanie iných aspektov, v neposlednom rade napríklad informačnú gramotnosť. Preto sú úplne pochopiteľné prevládajúce rozpaky v koncepcii riešenia sociálnej inklúzie, spojené s odlišným (a často diametrálne odlišným) vnímaním v jednotlivých členských krajinách EÚ.

V poslednom období sa však môžeme postretnúť napríklad pri formulovaní cieľov Európskeho sociálneho fondu s významným posunom od diskusie o tzv. „boji proti chudobe“ (podľa nás samotný pojem výrazne implikuje akési „zamedzenie“ nežiadúcich javov), teda negatívnej akcie, k pozitívnej akcii a tou je systematická koherentná politika sociálnej inklúzie. Práve tento posun môžeme hodnotiť veľmi pozitívne, pretože negatívna konotácia „boja proti chudobe“ evokuje tzv. programy začleňovania sociálne vylúčených z minulosti, kým dnes sa pojem sociálna inklúzia vníma a napĺňa skôr ako dosahovanie želaného stavu v spoločnosti, pričom sa akceptujú kultúrne, sociálne, politické odlišnosti jednotlivých spoločenstiev, či komunít.

Digitálna/elektronická inklúzia

Európske vnímanie digitálnej inklúzie je v rovine vízie a stratégie definované veľmi presne: pod elektronickou inklúziou, v skratke e-Inklúzia (e-Inclusion), rozumieme súbor politík a aktivít, ktorých cieľom je podľa znenia Operačného programu Informatizácia spoločnosti (2007), eliminovať existujúcu "digitálnu priepasť" (digital gap) v spoločnosti, t.j. rozdiel medzi tými, ktorí majú prístup k moderným informačným a komunikačným technológiám, ako aj schopnosti a zručnosti ich využívať a tými, ktorí tento prístup a potrebné zručnosti nemajú. Elektronická (resp. digitálna) inklúzia je súčasťou procesu sociálnej inklúzie. Jej cieľom je vytvorenie "európskej informačnej spoločnosti pre všetkých" (European information society for all) tak, ako to definovala Európska únia vo svojich strategických dokumentoch týkajúcich sa informačnej spoločnosti. e-Inklúzia v podstate znamená, že nikomu nebude odopretá možnosť využívať možnosti a výhody informačnej spoločnosti - či už z dôvodu veku, zdravotného znevýhodnenia, vzdelania, sociálnej situácie, geografickej polohy (geografické znevýhodnenie vidieckych oblastí) a pod. Špeciálnym aspektom e-inklúzie je e-Prístupnosť (e-Accessibility), t.j. prístupnosť služieb informačnej spoločnosti (špeciálne služieb elektronickej verejnej správy) pre zdravotne

znevýhodnených, resp. starších občanov (t.j. napr. pre ľudí s poruchami zraku, čítania a pod.).

Tento európsky pohľad je v súlade s politikou sociálnej inklúzie a vytvára teda požiadavku na angažovanosť spoločnosti v tejto otázke. V USA sa nestretávame s takým detailným spracovaním agendy digitálnej inklúzie, tradične sa však očakáva samostatná aktivita ľudí dotknutých digitálnou nerovnosťou. Rada EÚ sa na svojom zasadnutí v roku 2000 v Lisabone zhodla na rozhodujúcom kroku v odstraňovaní chudoby a sociálneho vylúčenia do roku 2010. Vyzvala členské štáty k stanoveniu konkrétnych krokov vo svojich národných akčných plánoch boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu, a aby zlepšili prístup k novým informačným a komunikačným technológiám. Naproti tomu Deklarácia ministerskej konferencii o e-inklúzii v Rige z júna 2006 demonštrovala záväzok členských štátov v tejto oblasti. Identifikovala šesť tém na podporu rozvoja e-inklúzie. Medzi celkové ciele tématických oblastí patria:

- e-Prístupnosť (e-Accessibility) - urobiť aplikácie IKT (informačných a komunikačných technológií) dostupné všetkým, vrátane ľudí so "špeciálnymi potrebami" (t.j. pre zdravotne znevýhodnených občanov),
- Starší ľudia (the elderly) - vybudovať informačnú spoločnosť, v ktorej by sa aj starší ľudia mohli naplno zapojiť do ekonomického a spoločenského života a v ktorej by čo najdlhšie mohli žiť nezávislým spôsobom života, pri zachovaní vysokej kvality svojho života,
- e-Kompetencie (e-Competences) - v rámci systému celoživotného vzdelávania poskytnúť občanom znalosti, schopnosti a zručnosti potrebné k zvyšovaniu sociálnej inklúzie, zamestnanosti a kvality života,
- sociálno-kultúrna inklúzia (Socio-Cultural e-Inclusion) - umožniť menšinám, prisťahovalcom a mladým ľuďom žijúcim na okraji spoločnosti plnú integráciu do spoločnosti a možnosť participovať na informačnej spoločnosti,
- geografická e-inklúzia (Geographical e-Inclusion) - s využitím IKT zvýšiť sociálnu a ekonomickú situáciu ľudí žijúcich na vidieku, v geograficky a ekonomicky znevýhodnených oblastiach,
- inkluzívna elektronická verejná správa (Inclusive eGovernment) - poskytnúť kvalitnejšie, prístupnejšie (s využitím viacerých prístupových kanálov - multiple-channel access) a rozmanitejšie služby verejnej správy pre všetkých (so zameraním na špecifické znevýhodnené skupiny obyvateľstva) s cieľom zvýšiť využitím IKT aj participáciu občanov v demokratických procesoch spoločnosti (problematika elektronickej participácie - e-

Participation).

Podľa uvedenej “Deklarácie” implementácia politiky elektronickej inklúzie môže byť dosiahnutá viacerými spôsobmi, a to predovšetkým podporou trhových princípov, vytváraním štandardov a legislatívnymi opatreniami. Na Slovensku k problematike e-prístupnosti (e-Accessibility) je spracovaný vládny návrh z novembra 2008, ktorý reflektuje trendy v tejto oblasti, ale k realizácii týchto návrhov ešte nedošlo. (Národná stratégia pre digitálnu integráciu, 2008)

Informačné a komunikačné technológie a občania so zdravotným postihnutím

Informačno-komunikačné technológie (IKT) možno označiť za mimoriadnu príležitosť pre skvalitnenie osobného a profesionálneho života ľudí so zdravotným postihnutím. IKT a možnosti internetu, umožňujú aj ťažko zdravotne postihnutým občanom byť v kontakte s okolím, komunikovať s kýmkoľvek, uplatniť vlastné schopnosti, rozširovať si vedomosti, využívať nové formy vzdelávania – e-learning. Ovládanie IKT má veľký význam pre plnohodnotné uplatnenie sa na trhu práce a pre zvyšovanie kvality života.

Skupiny zdravotne postihnutých z hľadiska využívania IKT

Skupiny zdravotne postihnutých z hľadiska obmedzenej funkcie využívania IKT možno podľa Hany Bubeníčkovej (2007) rozdeliť nasledovne:

- a) Obmedzenie nesúvisiace s intelektuálnymi schopnosťami nevidiaci a slabozrakí (zrakovo postihnutí), osoby s ťažkým motorickým postihnutím horných končatín, od narodenia nepočujúci (sluchovo postihnutí).
- b) Obmedzenie súvisiace s intelektuálnymi schopnosťami, osoby s poruchami učenia a sústredenia, mentálne postihnutí.
- c) Iné osoby s postihnutím reči, používajúce augmentatívnu a alternatívnu komunikáciu, kombinovane postihnutí (hluchoslepota, kvadruplegia a pod.) seniori.

Zásadný význam pre pomoc zdravotne postihnutým má podľa Bubeníčkovej (2007) pomenovanie bariér a následné hľadanie riešení. Podľa uvedenej autorky je možné vymedziť nasledovné bariéry, vyplývajúce z obmedzenej funkcie nesúvisiacej s intelektuálnymi schopnosťami, možno vymedziť:

- a) Neschopnosť či veľmi obmedzená schopnosť zapisovať informácie a ovládať PC zrakovo postihnutí: nemožnosť či obmedzená možnosť používať myš,

postihnutie horných končatín: nemožnosť či obmedzená možnosť používať myš a tiež klávesnicu.

b) Neschopnosť či veľmi obmedzená schopnosť čítať informácie z obrazovky (vnímať grafiku) zrakovo postihnutí: neschopnosť vnímať grafiku a plošnú štruktúru dát na monitore.

c) Neschopnosť či veľmi obmedzená schopnosť informáciám porozumieť v prezentovanej podobe SP rozpísať: na rozdiel od zrakovo postihnutých – skôr obrázková a významovo jednoduchá komunikácia. Potreba skôr obrázkového a významovo jednoduchého vyjadrovania u sluchovo postihnutých a potreba textových popiskov u zrakovo postihnutých je veľmi ľahko riešiteľná.

Riešenia na odstraňovanie uvedených bariér možno podľa citovanej autorky rozčleniť na :

• **riešenia technické**

- postihnutie horných končatín: špeciálne vstupné zariadenia pre obsluhu PC inými časťami tela (pohybom očí, pohybom úst, ovládanie hlasom)

- zrakovo postihnutí: nevidiaci (hmatové zariadenia napr. Braillovske riadky, hlasové zariadenia – tzv. rečové syntetizátory)

• **riešenia softvérové**

- zrakovo postihnutí – dostupnosť informácií softvérovými prostriedkami

1. ovládače hlasových a hmatových výstupov, hlasovej syntézy, softvérové lupy

2. prístupné webové stránky, prezentácie a aplikácie – tzv: blindfriendly aplikácie

- postihnutie horných končatín – hlasové ovládanie PC, špeciálny softvér k špeciálnym vstupným zariadeniam.

Je potrebné odlišovať hlasové ovládanie PC pre používateľov s ťažkým motorickým postihnutím horných končatín a hlasové výstupy pre nevidiacich.

• **riešenia pomocou výukových techník a asistencie**

zrakovo postihnutí: nácvik obsluhy PC a internetu z klávesnice bez použitia myši a monitoru vo vizuálne orientovaných systémoch,

postihnutie horných končatín: použitie špeciálnych klávesníc alebo špeciálnych ovládačov vyžaduje nácvik alebo minimálne asistenciu, v prípade postihnutia celého pohybového aparátu architektonicky bezbariérové prostredie,

sluchovo postihnutí: špecifikum výuky vyplýva zo špecifika daného postihnutia.

Za najviac handicapované skupiny osôb so zdravotným postihnutím vo vzťahu k samotnému ovládaniu PC možno považovať:

- a) zrakovo postihnuté osoby,
- b) osoby s ťažkým motorickým postihnutím horných končatín.

Počítače pre občanov so zdravotným postihnutím

Počítače a počítačové technológie pokročili v súčasnosti natoľko, že možnosti ich použitia pre zdravotne postihnutých sú skutočne rozsiahle.

O tom, že výrobcovia počítačov a softvéru myslia aj na zdravotne postihnutých svedčí aj fakt, že najpoužívanejšie operačné systémy majú integrované viaceré softvérové riešenia (napr. hlasový výstup), ktoré umožňujú zdravotne postihnutým bez vážnejších problémov so systémom pracovať. Samozrejme pre špeciálne potreby je k dispozícii hardverové alebo špeciálne softvérové riešenia.

Počítačové technológie sa postupne dostávajú spolu s didaktickým softvérom do škôl ako pomôcka pri výuke ale zároveň môžu slúžiť ako kompenzačná pomôcka. Zrejme najviac pomôcok bolo vyvinutých pre zrakovo postihnutých. Sú k dispozícii rôzne zväčšovacie zariadenia pre slabozrakých - lupy, Braillovske písacie stroje a tlačiarne, hovoriace kalkulačky alebo elektronické zápisníky, ktoré môžu slúžiť ako budík, plánovač alebo bežný elektronický diár.

Sluchovo postihnutí majú k dispozícii pomôcky pre nácvik správnej artikulácie (zviditeľňuje sa reč – napr. pre správnosť výšky hlasu u detí sa dvíha ortuť v teplomery alebo nafukuje balón, či pohybuje vlak). Počítač dokáže zobrazovať aj tvary hovoridiel (bočný prierez hlavou - poloha zubov, jazyka, mäkkého podnebia, ...) a pier pri pohľade spredu. Pre pohybovo a viacnásobne postihnutých existujú rozličné vstupné zariadenia, pomocou ktorých možno ovládať počítač, písať, kresliť – reagujú na stlačenie, drobné pohyby, mrknutie okom, zvráštenie čela a pod. Ovládanie počítača pomocou takýchto tlačidiel je založené na výbere z ponúkaných možností.

Veľký prínos má aj ovládanie počítača hlasom, teda akustická komunikácia človeka s počítačom. Veľmi významný prínos vedcov je tiež v oblasti ovládania počítača na základe pohybov oka, konkrétne očnej zreničky.

Zdá sa, že masívnejšiemu využitiu týchto technológií bráni len ich vysoká nadobúdacia cena, domnievame sa však, že zabezpečenie týchto pomôcok pre zdravotne postihnutých by s

rozumnou podporou štátu nemal byť vážnejší problém, nakoľko podpora integrácia zdravotne postihnutých je vizitkou vyspelosti štátu.

Prístupné webové stránky (e-accessibility)

Neoddeliteľnou súčasťou využívania informačno komunikačných technológií je prístup k samotným informáciám na internete. Dá sa už v súčasnosti tvrdiť, že využívanie IKT bez využitia internetu je menej ako polovičatým riešením. Preto ak uvažujeme o IKT ako o skutočnom nástroji pre zdravotne postihnutých, musíme sa aj bližšie pozrieť na prístupnosť internetového obsahu pre rôzne skupiny zdravotne postihnutých. Prístupnosť internetového obsahu vymedzuje pojem e-accessibility (e-dostupnosť). Tento pojem označuje súbor štandardov a pravidiel tvorby elektronických dokumentov a informácií, tieto pravidlá majú zabezpečiť prístupnosť internetového obsahu špeciálnym softvérom, čítacími zariadeniami a pod. O význame e-accessibility svedčí aj to, že je vnímaná v EÚ ako neoddeliteľná súčasť e-inklúzie. Podľa Davida Špinara (2004) je pojem prístupnosť (v angličtine accessibility) chápaný ako taký stav, kedy daná vec nekladie svojim používateľom pri používaní žiadne zásadné prekážky. Prístupnú budovu môžu teda napríklad používať vozičkári a prístupný web zase napríklad slabozrakí. Synonymum pre prístupnosť môže byť slovo bezbariérovosť. Pojem prístupnosti webových stránok je teda oproti všeobecnému pojmu zúžený na funkčnosť www stránok. Prístupné stránky nestavajú svojim používateľom žiadne prekážky, ktoré by im znemožňovali daný web efektívne používať.

Podľa Špinara (2004, s. 14) môžeme definovať prístupovú webovú stránku ako: “použiteľnú pre každého používateľa internetu, a to nezávisle na jeho postihnutí, schopnostiach, znalostiach, skúsenostiach či zobrazovacích možnostiach.”

Webová stránka je v podstate univerzálny a prístupný a všetko, čo z neho vytvorilo neprístupné médium, majú na svedomí niektorí webdesigneri, ktorí nepochopili význam bezbariérovosti webu. Neprístupný web je skrátka vizitkou zlej práce tvorcu webu, ktorý buď nemá potrebné znalosti, alebo svoju prácu nevykonal dôkladne. Okrem toho, že je prístupnosť znakom kvality práce každého webdesignéra, ide tiež o skutočne podstatný prvok www stránok, ktorý má reálnu využiteľnosť. Web, ktorý je plný neprístupných bariér, je pre mnohých používateľov problémom.

Na základe uvedeného môžeme konštatovať, že nie všetci používatelia prístupovej webovej

stránky sú rovnakí a môžu mať odlišné možnosti ju aj využívať. Podľa nás problémom môže byť:

- zdravotné dispozície - niektorí ľudia horšie vidia alebo vôbec nevidia, niektorí nepočujú. Niektorí majú problém používať horné končatiny a iní zase trpia poruchami sústredenia.
- skúsenosti s internetom - niektorí ľudia používajú internet iba zriedkavo a tak nemajú žiadne zažité návyky
- jazykové vybavenie a schopnosť porozumieť písanému textu - niektorí používatelia ovládajú daný národný jazyk iba obmedzene a niektoré zbytočne zložité slovné konštrukcie sú pre nich nezrozumiteľné.
- technické vybavenie - niektorí používatelia napríklad nemôžu ako vstupné zariadenie používať myš. Iní používatelia napríklad musia používať čiernobiely monitor alebo nemajú monitor vôbec a obsah im interpretuje hlasová čítačka. Niektorí používatelia používajú vreckové počítače (PDA) s malými displejmi.
- softvérové vybavenie - niektorí používatelia nemôžu používať rovnaký operačný systém a internetový prehliadač ako tvorca webu. Možno konštatovať, že by bolo chybou podceňiť počet používateľov, ktorých sa týkajú predchádzajúce body.

Sme presvedčení, že handikapovaných používateľov a takých, ktorí majú s efektívnym využitím webu určité problémy môže byť veľa, možno až jedna tretina všetkých návštevníkov. Ako sme mali možnosť zistiť niektoré weby ako spravodajské weby, portály štátnych a verejných inštitúcií, bankové weby a internetové obchody by mali mať za cieľovú skupinu každého občana bez rozdielu.

Podľa nás predovšetkým weby verejných inštitúcií musia poskytovať informácie všetkým bez rozdielu a nesmú nikoho diskriminovať. Donedávna sa však táto otázka neriešila vôbec. Ako sme mali možnosť zistiť, je zarážajúce, že na Slovensku väčšina webov štátnych inštitúcií, dokonca aj ministerstiev nespĺňa kritéria e-dostupnosti, čo je mimochodom porušením zákona o informačných systémoch verejnej správy (275/2006 Zz.). Zrejme aj to môžeme chápať ako vyjadrenie "záujmu" o zdravotne postihnutých občanov zo strany štátnych inštitúcií.

Rast vzdelanosti občanov so zdravotným postihnutím

Ak uvažujeme o možnostiach IKT pre zdravotne postihnutých, musíme vziať do úvahy aj podmienky za ktorých sú tieto technológie využiteľné. Je veľmi dôležité neustále si

pripomínať, že neustále pretrvávajúca nedostatočná úroveň kvalifikácie u občanov so zdravotným postihnutím a rovnako i nedostatočná príprava na nové podmienky, ktoré sú na primárnom trhu práce. Je preto potrebné klásť dôraz aj na zvládnutie (nových) IKT, ktoré by výrazne pomohli občanom so zdravotným postihnutím udržať si prácu, resp. ju získať. Podľa jednotlivých autorov (Špínar, Bubeníčková, výskum SIZAR), ale aj našich skúseností (funkcia fakultného koordinátora pre študentov s postihnutím) môžeme konštatovať nedostatočnú počítačovú gramotnosť, ktorá je u zdravotne postihnutých prirodzene vyššia ako u ostatných občanov. Zároveň je však potrebné vziať do úvahy vyššiu náročnosť, zvládnutie niektorých technológií IKT u zdravotne postihnutých. Domnievame sa, že zvládnutie a využitie IKT môže výrazne riešiť problémy zdravotne postihnutých v oblasti vzdelávania, zamestnanosti a integrácie do spoločnosti občanov so zdravotným postihnutím. Pre túto skupinu populácie sú však IKT aj obrovskou príležitosťou a nádejou pre zlepšenie kvality ich života, ale i kvality pracovného života, samozrejme iba za predpokladu, že im spoločnosť vytvorí adekvátne podmienky. Rovnako významnou šancou pre oblasť vzdelávania zdravotne postihnutých občanov ako uvádza Anna Ondrejková (2006) v súvislosti s informačnou spoločnosťou je e-vzdelávanie, e-learning. Tento pojem je potrebné rozlišovať v dvoch rovinách: ako technický systém a ako nový systém vzdelávania. Technický systém e-vzdelávania zahŕňa všetky potrebné technické prostriedky IKT pre vzdelávanie. Systém vzdelávania predstavuje novú technológiu vzdelávania s implementáciou technického systému. Spoločné pôsobenie oboch systémov je základným predpokladom vytvorenia nového vzdelávania v informačnej spoločnosti. Z moderných metód vzdelávania je potrebné urobiť správny výber a ich efektívne využitie pre konkrétne skupiny populácie. Súčasnú vzdelávanie dospelých (zamestnancov) potrebuje inováciu a flexibilitu, aby spĺňalo aktuálne potreby národného hospodárstva. Celoživotné vzdelávanie v súčasnosti nadobúda veľký význam, pretože sa prudko menia pomery na trhu práce a rýchlym tempom prichádza do života nová technika a nové technológie.

E-learning patrí k perspektívnym metódam vzdelávania aj občanov so zdravotným postihnutím a jeho prispôsobenie sa už od žiakov pripravujúcim sa na vstup do vyšších stupňov vzdelávania posilní ich motiváciu ku celoživotnému učeniu, uľahčí ich integráciu do otvorených systémov vzdelávania a zvýši ich šance na uplatnenie na trhu práce. Veľký význam má aj to, že občania so zdravotným postihnutím, sa môžu efektívne vzdelávať a tiež vykonávať určitý druh práce pomocou moderných IKT a špeciálneho hardvéru a softvéru bez nutnosti cestovania do

školských zariadení a firiem a v ľubovoľnom čase a mieste, v ľubovoľnom štúdijskom a či pracovnom tempe.

E- inklúzia, sociálne väzby a komunikácia

Popri problémoch so získavaním vzdelania a zamestania sú ľudia s postihnutím ohrození, či priamo dotknutí sociálnou exklúziou aj v oblasti spoločenských vzťahov a kontaktov s okolím. Táto sociálna izolovanosť je typická pre ľudí s postihnutím, pričom ich okruh sociálnych kontaktov je často minimálny, zväčša ide iba o kontakty rodinné a úzky okruh priateľov a známych. Pri tomto aspekte sociálnej exklúzie hrajú rolu tie isté bariéry ako v prípade vzdelávania a zamestnávania. Môžeme usudzovať, že odstránením týchto bariér využitím informačno-komunikačných technológií môžeme napomôcť k dosiahnutiu pozitívneho efektu vo všetkých spomenutých oblastiach.

Pod elektronickou inklúziou, v skratke e-Inklúzia (e-Inclusion), rozumieme súbor politik a aktivít, ktorých cieľom je podľa znenia Operačného programu Informatizácia spoločnosti (2007), eliminovať existujúcu "digitálnu priepasť" (digital gap) v spoločnosti, t.j. rozdiel medzi tými, ktorí majú prístup k moderným informačným a komunikačným technológiám, ako aj schopnosti a zručnosti ich využívať a tými, ktorí tento prístup a potrebné zručnosti nemajú. Elektronická (resp. digitálna) inklúzia je súčasťou procesu sociálnej inklúzie. Jej cieľom je vytvorenie "európskej informačnej spoločnosti pre všetkých" (European information society for all) tak, ako to definovala Európska únia vo svojich strategických dokumentoch týkajúcich sa informačnej spoločnosti. e-Inklúzia v podstate znamená, že nikomu nebude odopretá možnosť využívať možnosti a výhody informačnej spoločnosti - či už z dôvodu veku, zdravotného znevýhodnenia, vzdelania, sociálnej situácie, geografickej polohy (geografické znevýhodnenie vidieckych oblastí) a pod. Špeciálnym aspektom e-inklúzie je e-Prístupnosť (e-Accessibility), t.j. prístupnosť služieb informačnej spoločnosti (špeciálne služieb elektronickej verejnej správy) pre zdravotne znevýhodnených, resp. starších občanov (t.j. napr. pre ľudí s poruchami zraku, čítania a pod.).

Rada EÚ sa na svojom zasadnutí v roku 2000 v Lisabone zhodla na rozhodujúcom kroku v odstraňovaní chudoby a sociálneho vylúčenia do roku 2010. Vyzvala členské štáty k stanoveniu konkrétnych krokov vo svojich národných akčných plánoch boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu, a aby zlepšili prístup k novým informačným a komunikačným technológiám. Naproti

tomu Deklarácia ministerskej konferencii o e-inklúzii v Rige z júna 2006 demonštrovala záväzok členských štátov v tejto oblasti. Identifikovala šesť tém na podporu rozvoja e-inklúzie.

Medzi celkové ciele tématických oblastí patria:

- e-Prístupnosť (e-Accessibility) - urobiť aplikácie IKT (informačných a komunikačných technológií) dostupné všetkým, vrátane ľudí so "špeciálnymi potrebami" (t.j. pre zdravotne znevýhodnených občanov),
- Starší ľudia (the elderly) - vybudovať informačnú spoločnosť, v ktorej by sa aj starší ľudia mohli naplno zapojiť do ekonomického a spoločenského života a v ktorej by čo najdlhšie mohli žiť nezávislým spôsobom života, pri zachovaní vysokej kvality svojho života,
- e-Kompetencie (e-Competences) - v rámci systému celoživotného vzdelávania poskytnúť občanom znalosti, schopnosti a zručnosti potrebné k zvyšovaniu sociálnej inklúzie, zamestnanosti a kvality života,
- sociálno-kultúrna inklúzia (Socio-Cultural e-Inclusion) - umožniť menšinám, prisťahovalcom a mladým ľuďom žijúcim na okraji spoločnosti plnú integráciu do spoločnosti a možnosť participovať na informačnej spoločnosti,
- geografická e-inklúzia (Geographical e-Inclusion) - s využitím IKT zvýšiť sociálnu a ekonomickú situáciu ľudí žijúcich na vidieku, v geograficky a ekonomicky znevýhodnených oblastiach,
- inkluzívna elektronická verejná správa (Inclusive eGovernment) - poskytnúť kvalitnejšie, prístupnejšie (s využitím viacerých prístupových kanálov - multiple-channel access) a rozmanitejšie služby verejnej správy pre všetkých (so zameraním na špecifické znevýhodnené skupiny obyvateľstva) s cieľom zvýšiť využitím IKT aj participáciu občanov v demokratických procesoch spoločnosti (problematika elektronickej participácie - e-Participation).

Podľa uvedenej "Deklarácie" implementácia politiky elektronickej inklúzie môže byť dosiahnutá viacerými spôsobmi, a to predovšetkým podporou trhových princípov, vytváraním štandardov a legislatívnymi opatreniami.

Na Slovensku k problematike e-prístupnosti (e-Accessibility) je spracovaný vládny návrh z novembra 2008, ktorý reflektuje trendy v tejto oblasti, ale k realizácií týchto návrhov ešte doteraz nedošlo. (Národná stratégia pre digitálnu integráciu, 2008)

Zoznam bibliografických odkazov

AMITSIS, G., J. BERGHMAN, A. HEMERJICK, et al., 2003: *Connecting Welfare Diversity Within the European Social Model. Background Report prepared for the International Conference of the Hellenic Presidency of the European Union. Ioannina, Greece.* [online] [cit.2014-11-11] Dostupné na <http://books.google.sk/books?id=rijJ7YenHZQC&dq=AMITSIS+Connecting+Welfare+Diversity+Within+the+European+Social+Model>

BUBENÍČKOVÁ, Hana, 2007. *E – bariéry osob se zdravotním postižením.* [online] [cit. 2014-11-11] Dostupné na <http://www.helpnet.cz:7783/portal/page?_pageid=33,1,33_32135&_dad=portal&_schema=PORTA&Id=836&Id_Cl=103&Action=4&StartPg=1&back_url>.

GALLIE, Duncan, Serge, PAUGAM, 2002. *Social Precarity and Social Integration.* Report for the European Commission based on Eurobarometer 56.1. The European Opinion Research Group, Luxembourg. [online] [cit. 2014-11-11] Dostupné na http://ec.europa.eu/employment_social/soc-prot/soc-incl/eurobarometer_en.pdf

GALLIE, Duncan, Serge, PAUGAM, 2002. *Social Precarity and Social Integration.* Report for the European Commission based on Eurobarometer 56.1. The European Opinion Research Group, Luxembourg. [online] [cit. 2014-11-11] Dostupné na http://ec.europa.eu/employment_social/soc-prot/soc-incl/eurobarometer_en.pdf

GERBERY, Daniel, 2005. Politika sociálnej inklúzie v EÚ. In *Rodina a práca 2/2005* [online] Dostupné na: <http://www.sspr.gov.sk/texty/File/bulletin/bulletin_2.pdf>

GERBERY, Daniel, Sylvia, PORUBĀNOVÁ a Kvetoslava, REPKOVÁ, 2005. *Rodina a práca 2/2005* [online] Dostupné na: <http://www.sspr.gov.sk/texty/File/bulletin/bulletin_2.pdf>

ONDREJKOVÁ, Anna, 2006. Informačné a komunikačné technológie ako nová šanca pre skvalitnenie života občanov so zdravotným postihnutím. In REHÁKOVÁ, Anna eds. *Rovnosť príležitostí občanov so zdravotným postihnutím a sociálne partnerstvá pre monitoring a odstraňovanie diskriminačných fenoménov na trhu práce.* Zborník prednášok zo záverečnej konferencie projektu PHARE. Bratislava : NROZP SR. ISBN neuvedené.

ŠPINAR, David, 2004. *Tvoříme přístupné webové stránky.* Brno: Zoner Press. ISBN 80-86815-11-0. *Operačný program Informatizácia spoločnosti* [online] [cit. 2014-11-11] Dostupné na <<http://www.opis.gov.sk/data/files/3862.pdf>>.

Národná stratégia pre digitálnu integráciu. [online][cit. 2014-11-11] Dostupné na <[http://www.rokovania.sk/appl/material.nsf/0/9F2D96B37AEAAAC15C125750E002B7D36/\\$FILE/vlastnymat.rtf](http://www.rokovania.sk/appl/material.nsf/0/9F2D96B37AEAAAC15C125750E002B7D36/$FILE/vlastnymat.rtf)>.

Zákon 275/2006 Zz. Zákon o informačných systémoch verejnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Kontaktná adresa:

PhDr. Branislav Frk, PhD.

Katedra andragogiky

Fakulta humanitných a prírodných vied

Prešovská univerzita v Prešove

17. novembra 1, 080 78 Prešov

e-mail: branislav.frk@unipo.sk